

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ЕЛІЗАБЕТ ГІЛБЕРТ «МІСТО ДІВЧАТ»

Дружб'як С. В., Карпа Д. Р.

Національний університет «Львівська політехніка»

У пропонованій статті проаналізовано метафори в романі Елізабет Гілберт «Місто дівчат» та особливості їх перекладу українською мовою. У процесі дослідження розкрито поняття метафори; виявлено метафори в тексті оригіналу та перекладу; структуровано їх з урахуванням семантичних особливостей; визначено способи перекладу метафор; окреслено метафоричні кореляції між метафорами оригіналу і перекладу.

Матеріал дослідження становить 102 оригінальні метафори роману, одержані методом суцільної вибірки, та їх переклад. Метафори скласифіковано з оперттям на різні підходи й з урахуванням різних критеріїв, що свідчить про різноплановість цього мовного явища. Серед релевантних критеріїв систематизування метафор – характеристика їх за структурою, за морфологічним вираженням ключового компонента, за належністю цього компонента до певної лексико-тематичної групи, за функційним аспектом, за семантичним аспектом, за розповсюдженістю в мові тощо. Оскільки предметом аналізу є художній твір і відповідно образне мовлення, досліджувані метафори згруповано на основі семантичної класифікації, запропонованої Т. А. Єщенко. У результаті вирізняє метафори-оживлення, до яких віднесено антропометафори, зоометафори, ботанометафори; метафори-опредмечування ознак та метафори синестезії. Встановлено, що найчисельнішою є група метафор-оживлення (48%), наступною йде група метафор-опредмечування ознак (33%), найменш чисельною є група метафор синестезії (19%).

Для дослідження способів перекладу метафор застосовано класифікацію дослідниці Т. А. Казакової. Виявлено такі способи, як: повний переклад (66%); структурне перетворення (15%); заміна (10%); додавання чи вилучення (9%); традиційний відповідник (2%). Згадано про труднощі під час перекладу, які можуть бути спричинені відсутністю адекватного еквівалента в мові перекладу, відмінністю в реаліях двох мов, їхніх культур, системах цінностей, що унеможлиблює прямий переклад. Водночас зауважено, що в таких випадках застосовано прийоми, які максимально точно передають сенс метафор.

Ключові слова: метафора, метафора-оживлення, метафора-опредмечування, метафора синестезії, адекватний переклад, еквівалент.

Druzhibiak S. V., Karpa D. R. Rendering of metaphors in Ukrainian translation of Elizabeth Gilbert's "City of girls". The article concerns rendering of metaphors in Ukrainian translation of Elizabeth Gilbert's "City of girls". The aim of the article is to single out metaphors and to determine the methods of their translation. To achieve this, the author defines the metaphor, classifies the singled-out metaphors, defines their semantic features; defines the methods of translating metaphors in the novel; reveals metaphoric correlations between metaphors in the original and in the translation.

The research is based on 102 original metaphors, singled out by continuous sampling method, and their translation. Nowadays there is a range of various metaphor typologies, depending on the research aspect, namely, classification according to structure, according to morphological representation of the key component, according to the lexical-semantic group to which the key component belongs, as well as by functional aspect, semantic aspect, prevalence in language, etc. The metaphors in this research are grouped according to the classification suggested by T. Yeshchenko. The author singles out personifications, including anthropometaphors, zoometaphors, botanometaphors, chimerometaphors; objectification and synesthetic metaphors.

The most frequent are personifications (48%), then objectivation (33%), and synesthetic metaphors are the least frequent (19%). For researching the methods of translating metaphors T. Kazakova's classification was used and the following methods were discovered: full translation (both compatibility rules and traditions of emotional evaluation information expression, used in a given metaphor, coincide) (65 %); structural transformation (14%); substitution (10%); addition / omission (9 %); traditional equivalent (2%). The research results show that there can be difficulties with translation of metaphors due to the absence of an adequate equivalent in the target language, difference between realia, culture and values of the source and target language, which makes the direct translation method impossible. Still, the translation uses methods which convey the sense of the metaphor with maximum accuracy.

Key words: metaphor; personification, objectivation, synesthetic metaphor, adequate translation, equivalent.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Українське перекладознавство активно досліджує переклади сучасних англомовних художніх творів, адже саме вони викликають значний інтерес в українського читача, що зумовлює їх

активний переклад і появу в нашому літературному просторі. Труднощі, що виникають в процесі перекладу художньої літератури, потребують детального аналізу, оскільки їх вдале вирішення допоможе виявити механізми, здатні забезпечити трансформацію

вихідного тексту так, щоб він був адекватним для сприйняття адресатом.

Суспільство сьогодні демонструє запит на пізнання внутрішньої природи людини, вивчення властивих їй психічних і психологічних механізмів. З урахуванням цього актуальність дослідження творчості Елізабет Гілберт, зокрема її нового роману «Місто дівчат», який ще не був предметом ґрунтовних перекладацьких розвідок, є безсумнівною. За твердженням критиків, «це інтригуючий роман про жіночу сексуальність і свободу, про відвагу бути собою і право жити так, як хочеться. А ще – історія дуже незвичайного кохання, на яке наклала свою тінь війна, та справжньої дружби, яку нелегко знайти, зрозуміти та оцінити, особливо в такому непростому і мінливому місті, як Нью-Йорк» [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовотворчість Елізабет Гілберт видавна цікавила українських мовознавців, що засвідчують численні дослідження, у яких відтворено композиційно-мовленнєві форми у творах авторки [9], виявлено мовні диференційні ознаки іншомовних слів у текстах сучасного українського перекладу [2]. Важливими є також аналіз функційно-стилістичної ролі опису в художньому тексті як оповідального прийому [4], гендерної спрямованості авторського мовлення в жіночому мемуарному романі [3], окреслення мовностилістичної специфіки ідіостилю [1] тощо. Особливої уваги заслуговують засоби вербалізації концептів та їх переклад [8]. Однак варто зазначити, що матеріалом для розгляду порушених питань здебільшого слугували романи «Природа речей» та «Їж, Молись, Кохай». Роман же Елізабет Гілберт «Місто дівчат» ще не був об'єктом лінгвістичного аналізу, зокрема й на предмет відтворення метафор українською мовою, що свідчить про новизну та актуальність пропонованого дослідження.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої розвідки є аналіз перекладу роману Елізабет Гілберт «Місто дівчат» українською мовою, виокремлення метафор та визначення способів їх перекладу. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: розкрити поняття метафори; скласифікувати виокремлені метафори, окресливши їхні особливості; з'ясувати способи перекладу метафор у досліджуваному романі; виявити метафоричні кореляції між метафорами оригіналу й перекладу.

Намічені завдання потребували застосування відповідних методів на кожному етапі роботи. Окрім базових дедуктивного, індуктивного, описового та кількісного методів, застосовано метод добору наукової літератури – для створення наукової концепції дослідження. Другим кроком було використання методу суцільної вибірки – для виокремлення метафор художнього твору; на наступному етапі дослідження застосовано методи зіставного та компонентного аналізу. Матеріалом дослідження послугував оригінальний текст роману Елізабет Гілберт «Місто дівчат» та його переклад українською мовою, який виконала Г. Левів. Кількість вибірки становить 102 приклади метафор, зіставлених з варіантами перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розуміння сутності метафори ускладнюють певні труднощі, зумовлені різноплановістю цього мовного феномену і відповідно різними підходами до дослідження метафори в науковій літературі. Прагнення людини пізнати дійсність потребує певних механізмів. Адже під час цієї діяльності в мові з'являються ще не названі поняття, які можуть отримати свою назву, серед іншого, і за допомогою метафоризації, в процесі ототожнення, коли відбувається перенесення назв та значень з однієї семантичної групи до іншої. Тому традиційно метафора виступає продуктивним творчим засобом збагачення лексичного складу мови.

Загалом метафору розуміють як вид тропів – зворот мови, для якого характерне вживання образного виразу чи слова в переносному значенні для визначення якогось предмета або явища, схожого з ним тим чи тими рисами: кольором, формою тощо [10].

У сучасній лінгвістиці відомо різні типології метафор – залежно від досліджуваного аспекту. Йдеться, зокрема, про класифікацію метафор за структурою, за морфологічним вираженням ключового компонента, за належністю цього компонента до певної лексико-тематичної групи, за функційним аспектом, за семантичним аспектом, за розповсюдженістю в мові тощо. Оскільки предметом аналізу є художній твір, важливо виявити семантичні особливості метафор, тому зосередимо нашу увагу на групуванні за семантичним критерієм. Для цього послужимося класифікацією, яку запропонувала Т. А. Єщенко. Дослідниця виділяє метафори-оживлення (антропометафори, зоометафори, ботанометафори, химерометафори), метафори-опредмечування ознак та метафори синестезії [5].

У досліджуваному романі натрапляємо на усі типи метафор, за винятком химерометафор (див. Рис. 1).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що найчисленнішою є група метафор-оживлення. Вони становлять 66% від усіх проаналізованих одиниць. Значна частина їх – це антропометафори, що видається цілком виправданим, оскільки ключовим образом художнього твору митця є людина. Авторка зосереджується на її внутрішньому світі: емоціях, почуттях та переживаннях, прагне їх глибоко та детально представити.

Антропометафори як різновид метафор-оживлення репрезентовані такими групами:

1) метафори, що містять лексеми, пов'язані з певною діяльністю людини, напр.: *the March wind that wanted to blow my bad news away; the subject had not yet landed in my consciousness* (1, 94);

2) метафори-соматизми, напр.: *History has a pulse* (1, 95);

3) метафори, які передають фізіологічні процеси чи стани людини, напр.: *The birds go silent* (1, 91); *the death of love* (1, 112);

4) метафори, що конкретизують людські емоції, якості чи риси характеру, напр.: *The town was perched proud* (1, 275); *unleash a river of fretful, drunken, pathetic tears* (1, 212).

Серед зоометафор, яким властиве уподібнення до тваринного світу, виділено дві групи:

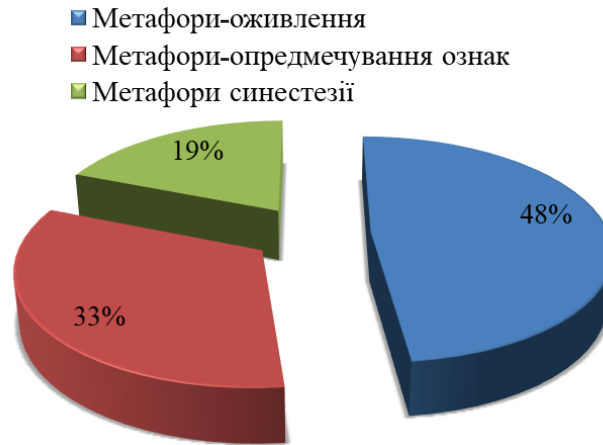

Рис. 1. Види метафор

1) метафори, що містять назви тварин, напр.: *Postwar New York was a rich, hungry, impatient, and growing beast* (1, 294);

2) метафори, що містять назви частин тіла тварин, напр.: *doe-eyed medievalists who were quite pretty* (1, 14).

До ботанометафор, у яких перенесення ознак відбувається із рослинного світу, належать:

1) метафори, що містять лексеми, пов'язані зі сферою біологічного існування рослин або ж діями над ними, напр.: *I would plant my little life* (1, 275);

2) метафори, у складі яких є назви рослин, напр.: *the flower of my femininity* (1, 165).

Метафори-опредмечування, що, як відомо, передбачають перенесення ознак із неживого на неживе чи з неживого на живе, становлять 33% серед усіх досліджуваних одиниць, напр.: *this brick of a matron* (1, 26), *my head had a cottony feel* (1, 238), *break a man* (1, 146).

Цікавим є те, що важливим метафоричним перетворенням для метафор-опредмечування в романі виступають лексичні одиниці зі словами, які позначають воду або те, що з нею пов'язане, напр.: *floods of tears* (1, 256), *a thick howering of tears* (1, 256), *sucked into this wild urban river of music* (1, 86).

Авторка часто використовує метафори-опредмечування з лексемою "to explode", напр.: *my ownheart was going to explode* (1, 188), *until the sun explodes* (1, 32), що забезпечує досягнення необхідної образності та динамічності в тексті.

Метафори синестезії становлять 19% з усіх досліджуваних одиниць. Основою для такого метафоричного перенесення є здатність людини одночасно пережити враження, одержані кількома органами чуття. Таким чином виникають візуальні, слухові, одоративні, смакові, тактильні образи. У дібраному фактичному матеріалі домінують візуальні метафори, представлені актуалізованими кольороназвами, напр.: *my dark time of shame* (1, 89), *bleak history* (1, 351), *the platinum-haired girl* (1, 234), та тактильні, напр.: *the velvety summer air* (1, 89), *that cold, wet laugh again* (1, 147). Проаналізовані

метафори засвідчують складність асоціацій, що лежать в основі індивідуально-авторських метафор авторки, та непросте завдання, яке стоїть перед перекладачем, – їх відтворення.

Визначення способів перекладу метафор роману оперте на класифікацію Т. А. Казакової, яка вирізняє такі з них: повний переклад (збігаються як правила сполучуваності, так і традиції вираження емоційно-оцінної інформації, вжиті в певній метафорі); додавання / опущення; заміну; структурне перетворення; традиційний відповідник [7].

Найпоширенішим способом перекладу метафор у Г. Лелів є повний переклад (65% випадків), напр.: *the golden age* (1, 297) – *золотий вік* (2, 374), *the words melted* (1, 245) – *слова розтанули* (2, 353), *a wave of rage* (1, 96) – *хвиля гніву* (2, 167). Такі метафоричні образи однаково сприймаються як англomовним, так і українським читачем, оскільки збігаються вираження емоційно-оцінної інформації.

Структурне перетворення (14%) зумовлене нормами української мови, напр.: *romantic death march* (1, 135) – *романтичний марш смерті* (2, 212), *a whore with a heart of gold* (1, 120) – *повія із золотим серцем* (2, 256).

Заміна (10%) передбачає використання синоніма в перекладі, оскільки він часто є стилістично доречнішим і зрозумілішим для читача, напр.: *unleash a river of fretful, drunken, pathetic tears* (1, 212) – *вунустити ріку гнівних, п'яних, жалюгідних сліз* (2, 317), *bleak history* (1, 351) – *похмура історія* (2, 543).

Четверте місце посідають додавання та опущення (9%), за допомогою яких перекладач уникає комунікативно не релевантної інформації, напр.: *shadows of New York City* (1, 243) – *міні Нью-Йорка* (2, 360), або ж, навпаки, додає необхідну – для кращого розуміння читачем інформації, напр.: *gazed into my heart for signs of love* (1, 309) – *вдивлялася в своє серце в пошуках ознак кохання* (2, 437).

Найменшу кількість метафор перекладено традиційним відповідником (2%), напр.: *in the dark hours* (1, 55) – *темний час доби* (2, 76). Рисунок 2 демонструє співвідношення способів перекладу.

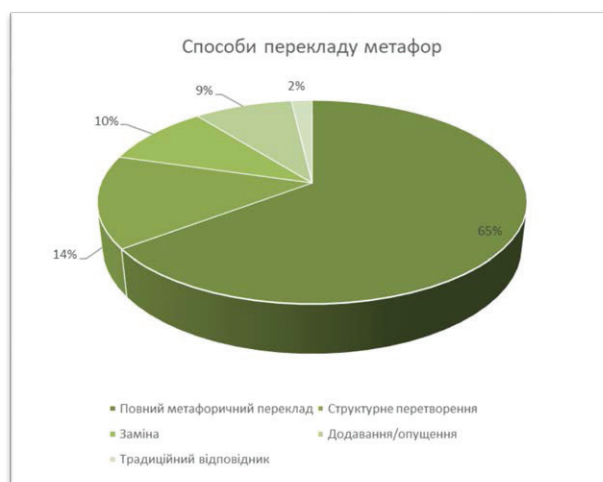

Рис. 2 Способи перекладу метафор

Як показує проведений аналіз відтворення метафор, для досягнення адекватного перекладу змісту англomовного тексту перекладач за потреби вдавався до різноманітних трансформацій, які повністю або частково змінювали структуру речень оригіналу.

Висновки та перспективи досліджень. Проведене дослідження свідчить, що метафори, які авторка використовує в тексті, слугують не лише для передачі основної смислової інформації, а й містять додатковий конотативний складник, що надає роману необхідної експресивності, оригінальності, яскравості та привертає увагу читача до персонажів. Водночас наявність метафор в оригінальному творі створює певні виклики для

перекладача, оскільки вимагає від нього не лише хорошого володіння мовою, а й розуміння контекстної ситуації, принципів створення образності твору. Аналіз перекладу метафор роману Елізабет Гілберт свідчить, що перекладач, врахувавши всю специфіку тексту оригіналу, зумів зробити якісний та адекватний переклад.

Перспективою подальших розвідок вважаємо аналіз творів сучасних англomовних авторів та їх перекладів за допомогою корпусних технологій, що уможливить опрацювання великих корпусів текстів з метою відтворення індивідуального авторського стилю в перекладі, дослідження його стилістичних і композиційних особливостей, виявлення окремих труднощів перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борбенчук І. М., Забродська А. В. Мовностилістична специфіка ідіостилю Е. Гілберт та її відтворення у романі «Eat, Pray, Love». *Львівський філологічний часопис*. 2021. № 10. С. 5–10.
2. Венгринюк М. І., Мельник О. М. Іншомовна лексика в сучасному перекладознавчому аспекті. *Актуальні проблеми філології*. Чернівці, 2016. С. 144–147.
3. Гоца Н. М. Гендерна спрямованість авторського мовлення в жіночому мемуарному романі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2019. № 43. Т. 5. С. 48–51.
4. Довбань О. Лінгвостилістичні особливості роману Елізабет Гілберт «Їж, Молись, Кохай». *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2021)* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний ун-т імені Василя Стефаника, 2021. С. 22–25.
5. Єщенко Т. А. Семантико-стилістичні типи метафор : теоретичний аспект. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. Т. 28. С. 224–239. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=19758>
6. Жіноча сексуальність і свобода: Уривок із роману Елізабет Гілберт «Місто дівчат». URL: <https://starylev.com.ua/news/zhinocha-seksualnist-i-svoboda-uryvok-iz-romanu-elizabet-gilbert-misto-divchat>
7. Казакова Т. А. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учебник : Москва : Флинта, 2003. 320 с.
8. Кохан Р. А. Концепт СПОКІЙ у романі Е. Гілберт «Природа всіх речей». *Publishing House "Baltija Publishing"*, 2020. С. 85–89.
9. Лесневська К. В. Лексичні особливості композиційно-мовленнєвої форми «міркування» у романі Е. Гілберт «Eat, Pray, Love». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2019. № 38. Т. 2. С. 108–110.
10. Skirl H. Metapher. Hiedelberg : Universität Winter Hiedelberg, 2007. 100 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Elizabeth Gilbert. *City of Girls* : a novel. New York : Riverhead Books, 2019. 399 p.
2. Елізабет Гілберт. Місто дівчат : роман / перекл. з англ. Ганни Лелів. Львів : Вид-во Старого Лева, 2019. 536 с.

REFERENCES

1. Borbenchuk, I. M., Zabrodska, A. V. (2021). Movnostylistychna spetsyfika idiostyliu E. Gilbertta yii vidtvorennia u romani "Eat, Pray, Love" [Linguostylistic specificity of E. Gilbert's idiostyle and its representation in the novel "Eat, Pray, Love"]. *Lvivskiy filolohichnyi chasopys*, 10, 5–10 [in Ukrainian].
2. Venhryniuk, M. I., Melnyk, O. M. (2016). Inshomovna leksyka v suchasnomu perekladoznavchomu aspekti [Foreign language vocabulary in the modern aspect of translation studies]. *Aktualni problemy filolohii*. Chernivtsi, 144–147 [in Ukrainian].
3. Hotsa, N. M. (2019). Henderna spriamovanist avtorskoho movlennia v zhinochomu memuaromani [Gender orientation of the author's speech in a female memoir novel]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University Ser.: Philology*, 43 (5), 48–51 [in Ukrainian].
4. Dovban, O. (Eds.). (2021). Lihvostylistychni osoblyvosti romanu Elizabet Hilbert "Izh, Molys, Kokhai" [Linguistic features of Elizabeth Gilbert's novel "Eat, Pray, Love"]. *Suchasni doslidzhennia z linhvistyky, literaturoznavstva i mizhkulturnoi komunikatsii* (ELLIC 2021): materialy VI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Ivano-Frankivsk. Ivano-Frankivsk, 22–25 [in Ukrainian].
5. Yeschenko, T. A. (2010). Semantyko-stylistychni typy metafor: teoretychnyi aspekt [Semantic and stylistic types of metaphors: theoretical aspect]. *Visnik of the Science Association named after Shevchenko*. Donetsk: Ukrainyskyi kulturolohichnyi tsentr, Skhidnyi vydavnychiy dim, 28, 224–239. Retrieved from: <http://litmisto.org.ua/?p=19758> (accessed 01.11.2022) [in Ukrainian].
6. Zhinocha seksualnist i svoboda: Uryvok iz romanu Elizabet Gilbert "Misto divchat" [Female sexuality and freedom: Excerpt from Elizabeth Gilbert's novel City of Girls]. Retrieved from: <https://starylev.com.ua/news/zhinocha-seksualnist-i-svoboda-uryvok-iz-romanu-elizabet-gilbert-misto-divchat> (accessed 01.11.2022) [in Ukrainian].
7. Kazakova, T. A. (2003). Teoriia perevoda (lingvisticheskiie aspekty) [Translation Theory (Linguistic Aspects)]. Moskva: Flinta [in Russian].
8. Kohan, R. A. (2020). Kontsept *SPOKII* u romanu E. Hilbert "Pryroda vsikh rechei" [The concept of *PEACE* in E. Gilbert's novel "The Nature of All Things"]. *Publishing House "Baltija Publishing"*, 85–89 [in Ukrainian].
9. Lesnevska, K. V. (2019). Leksychni osoblyvosti kompozytsiino-movleknnoivoi formy "mirkuvannia" u romanu E. Hilbert "Eat, Pray, Love" [Lexical features of the narrative compositional and form of "argumentation" in the novel "Eat, Pray, Love" by E. Gilbert's]. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 108–110 [in Ukrainian].
10. Skirl, H. (2007). *Metapher*. Hiedelberg: Universität Winter Hiedelberg.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Gilbert, E. (2019). *City of Girls: a novel*. New York: Riverhead Books.
2. Gilbert, E. (2019). *Misto divchat [City of Girls]: roman / perekl. z anhl. Hanny Leliv*. Lviv: Vyd-vo Staroho Leva [in Ukrainian].